

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Representeren de Afweerfunctieschaal (DSM-IV) en de Defense Style Questionnaire (DSQ-42) een hiërarchie van afweermechanismen? Een onderzoek onder experts¹

Wim Trijsburg

Karin van Dam

Adriaan van 't Spijker

Hugo Duivenvoorden

Nederlandse psychoanalytici en psychoanalytisch psychotherapeuten beoordeelden afweerdefinities uit de DSM-IV en de items uit de Defense Style Questionnaire (DSQ-42) op rijpheid. Zowel de definities als de items blijken een eendimensionele hiërarchie naar rijpheid te vormen. De resultaten leiden ertoe voor DSQ-42 een nieuwe scoringswijze voor te stellen.

Inleiding

In de psychoanalytische theorie wordt onder afweer een intrapsychische manoeuvre verstaan waarmee veranderingen die de integriteit en de stabiliteit van het individu bedreigen, worden tegengegaan (Laplanche en Pon-

Prof. dr. R.W. Trijsburg, hoogleraar psychotherapie, Instituut Psychiatrie, Instituut Medische Psychologie en Psychotherapie, Faculteit der Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam.

K.A.J. van Dam, psycholoog in opleiding, Rijksuniversiteit Leiden.

A. van 't Spijker, psycholoog, Assistent in Opleiding, Instituut Medische Psychologie en Psychotherapie, Faculteit der Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Dr. H.J. Duivenvoorden, psycholoog/methodoloog, Instituut Medische Psychologie en Psychotherapie, Faculteit der Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Correspondentieadres: Prof. dr. R.W. Trijsburg, Instituut Medische Psychologie en Psychotherapie, CF216, Faculteit der Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam.

talis 1973). Afweer is een functie van het Ego. Afweermechanismen zijn de verschillende typen operaties waardoor de afweer zijn specifieke uitdrukking krijgt (Laplanche en Pontalis 1973).

De geschiedenis van het afweeronderzoek is een lange. Freud bestudeerde de afweer in de loop der jaren vanuit verschillende gezichtspunten. Vanuit het topische gezichtspunt beschreef hij bijvoorbeeld de afweermechanismen: isolering van het affect, keren tegen het zelf, loochening, reactieformatie en sublimering. Ten tijde van de ontwikkeling van het economische gezichtspunt kende Freud aan de verdringing een centrale plaats toe en in het kader van het structurele gezichtspunt vestigde hij definitief het begrip 'afweer' als een Ego-functie. Aan het eind van zijn leven bevestigde Freud het door hem al in 1925 vastgestelde belang van onderzoek naar een taxonomie van afweermechanismen, naar de chronologie in de ontwikkeling ervan en naar een hiërarchie van afweermechanismen (Freud 1937). Later krijgt afweer, tot dan toe vooral van betekenis voor het omgaan met driftconflicten, ook een plaats in het kader van het omgaan met externe gebeurtenissen (A. Freud 1966/1937) en in het kader van de ontwikkeling van de objectrelaties (Klein, Kernberg).

Freud – evenals Anna Freud – mag zich dan hebben uitgesproken voor onderzoek naar afweermechanismen en naar een hiërarchie ervan, het nut ervan is ook sterk betwist (zie bij voorbeeld Brenner 1981). Dit heeft te maken met de opvatting dat afweer op grond van het onbewuste karakter ervan per definitie niet tot bepaalde mechanismen te herleiden is (vgl. Van e.a. 1997). Deze opvatting heeft er mede toe bijgedragen dat lange tijd weinig aandacht werd besteed aan de ontwikkeling van een systeem van afweerdefinities. Mede hierdoor is het onderzoek naar en de communicatie over onderzoeksbevindingen sterk versnipperd geraakt (Vaillant 1992). Ondanks de bezwaren die tegen onderzoek naar afweermechanismen naar voren zijn te brengen, zijn empirisch georiënteerde psychoanalitici en onderzoekers vanaf de jaren zestig begonnen met wetenschappelijk onderzoek naar afweer. Dit onderzoek heeft een belangrijke impuls gekregen door de ontwikkeling van het DSM-systeem. De kritiek op het descriptieve karakter en de gebrekkige klinische relevantie van DSM-'diagnoses' leidde tot een pleidooi om psychodynamische inzichten toe te voegen (Vaillant 1984). Zo werd voorgesteld een 'zesde as' in te voeren waarmee het niveau van de afweer kan worden vastgesteld. Daardoor zou een sterkte-zwakte-analyse mogelijk gemaakt worden waardoor een duidelijker beeld wordt verkregen van de therapeutische mogelijkheden van een individuele patiënt.

Inmiddels is deze 'zesde as' opgenomen in de DSM-IV (APA 1994) onder de benaming 'Afweerfunctieschaal', een zogenoemde 'voorgestelde as voor verdere studie'. In DSM-IV worden afweermechanismen gedefinieerd als 'automatic psychological processes that protect the individual against anxiety and from the awareness of internal or external dangers or stres-

sors' (APA 1994, p. 751). De Afweerfunctieschaal omvat 28 afweermechanismen, ontleend aan Freud en Anna Freud en aan werk binnen de object-relationele school. Daarnaast worden adaptieve en psychotische afweermechanismen onderscheiden. De afzonderlijke afweermechanismen zijn ondergebracht in zeven onderscheiden groepen, die 'defense levels' worden genoemd. Eén niveau kan als 'rijp' worden aangemerkt en één als 'neurotisch'. De overige vijf niveaus zijn in meerdere of mindere mate als 'onrijp' op te vatten. Naar de bruikbaarheid van de Afweerfunctieschaal is nog geen onderzoek gedaan, wel naar de voorlopers van dit beoordelingsinstrument (vgl. Van e.a. 1997).

Behalve aan de ontwikkeling van de Afweerfunctieschaal, toe te passen door klinici, is ook jarenlang gewerkt aan andere meetmethoden voor de bepaling van afweer, zoals projectietesten (bijvoorbeeld de Rorschachtest en de Thematic Apperception Test) en zelf-invulvragenlijsten (bijvoorbeeld de Defense Style Questionnaire, DSQ-40, Andrews e.a. 1993). Een overzicht van deze benaderingen is te vinden in Van e.a. (1997).

De DSQ-40 is gebaseerd op veeljarig onderzoek naar afweermechanismen. De oorspronkelijke editie uit 1983 heeft verschillende wijzigingen ondergaan, onder andere onder invloed van de ontwikkeling van de Afweerfunctieschaal. In de laatste versie (Andrews e.a. 1993) zijn 20 afweermechanismen gerepresenteerd. Per afweermechanisme zijn twee items opgenomen. De invulling van de lijst gebeurt aan de hand van een Likert-schaal, lopende van 1 (heel erg mee oneens) naar 9 (heel erg mee eens). Door de auteurs worden twee scoringswijzen voorgestaan. Men kan per afweer het gemiddelde van de twee bijbehorende items berekenen, of per factor (rijp, neurotisch, onrijp) het gemiddelde van de items die bij die factor behoren.

Door toevoeging van twee items voor het (neurotische) afweermechanisme 'verdringing' bestaat de in dit onderzoek gebruikte Nederlandstalige DSQ (DSQ-42) uit 42 items, die 21 afweermechanismen representeren (twee items per afweer). De DSQ-42 is tot stand gekomen via een vertalingsprocedure, waarbij de Engelse versie door de onderzoekers werd vertaald, waarna de vertaling werd terugvertaald in het Engels door een vertaler die geen voorkennis had van de oorspronkelijke DSQ-40. Dit proces werd herhaald tot een zo goed mogelijk bij het Engels aansluitende Nederlandse versie tot stand was gekomen. Daarna werden de items diverse malen beoordeeld door experts die de items aan de bedoelde afweermechanismen dienden toe te wijzen. Incorrecte toewijzing van items aan de bijbehorende afweer door experts leidde daarbij tot herziening ervan.

Zowel de Afweerfunctieschaal als de DSQ-40 is gebaseerd op de psychoanalytische theorie (onder andere het werk van Freud, A. Freud, Klein en Kernberg). Daarnaast droegen diverse auteurs die betrokken zijn bij de constructie van de Afweerfunctieschaal bij aan de totstandkoming van de DSQ-40. Hierdoor wordt een zekere synergie bereikt in het empirische onderzoek naar de afweer.

Men kan zich echter afvragen of de Afweerfunctieschaal en de DSQ-40 recht doen aan de theoretische uitgangspunten van de werking en de organisatie van de afweer. Zo wordt in de theorie uitgegaan van het onbewuste karakter van de afweer en van de ordening van afweer in een hiërarchie, waarbij sommige niveaus van afweer overheersen boven andere, afhankelijk van het type stoornis en het bereikte ontwikkelingsniveau (Laplanche en Pontalis 1973). Zowel de Afweerfunctieschaal als de DSQ-40 lijken niet geheel overeen te stemmen met deze theoretische uitgangspunten.

De Afweerfunctieschaal wordt gebruikt voor een typering van de overheersende afweerstijl. Dit is in principe één van de zeven afweerniveaus. Een typering op het neurotische of het rijpe niveau is in overeenstemming met de theorie, omdat het betreffende niveau als het overheersende wordt aangeduid. Bij typering op een van de vijf onrijpe afweerniveaus lijkt het uitgangspunt van een hiërarchie echter ten dele te worden losgelaten. Deze niveaus zijn vermoedelijk mede tot stand gekomen op grond van de overweging dat de betreffende afweerniveaus zijn geassocieerd met bepaalde (as-II) stoornissen (Perry en Kardos 1995). In ditzelfde kader dient zich de vraag aan of de bedoelde onrijpe afweermechanismen inderdaad (onbewuste) afweermechanismen representeren of meer de betekenis hebben van een stoornis op het niveau van gedrag (Van Tilburg 1997).

Ook de analyse van de structuur van de DSQ-40 stemt niet geheel overeen met de theoretische uitgangspunten. Voor de DSQ-40 geldt volgens Andrews e.a. (1993) dat de groepen van onrijpe, neurotische en rijpe afweermechanismen als tweede-ordefactoren dienen te worden gezien. Hierdoor lijkt de afweerorganisatie te bestaan uit drie relatief onafhankelijke afweergroepen. Ook dit is strijdig met de theorie. Het onderzoek met de DSQ-40 blijkt echter geen duidelijke bewijzen voor de relatieve onafhankelijkheid van afweerdomeinen op te leveren. Principale componentenanalyses (variamaxrotatie) van de scores van verschillende onderzoeksgroepen met voorlopers van de DSQ-40 leverde weliswaar drie componenten op, die respectievelijk voornamelijk onrijpe, neurotische en rijpe items bevatten, maar veel items laadden op verschillende componenten en bovendien zijn de ladingen van veel items laag. Dit werd bevestigd in eigen onderzoek bij verschillende onderzoeksgroepen met de DSQ-42. Ook blijkt de interne consistentie van met name de neurotische en de rijpe componenten in verschillende onderzoeken tamelijk laag te zijn (de waarden lopen uiteen van Cronbachs Alpha = 0,58 tot 0,80, Andrews e.a. 1993, Van 't Spijker e.a. 1994), hetgeen niet bijdraagt aan de stabiliteit van de componenten.

Uit de genoemde onderzoeken lijkt naar voren te komen dat een principale componentenanalyse, gebaseerd op correlaties tussen itemscores, ongeschikt is om de oorspronkelijke hiërarchische ordening van onrijpe, neurotische en rijpe afweer (Vaillant 1971; Vaillant e.a. 1986; Perry en Kardos 1995) te verifiëren. Wel geschikte analysemethoden, die uitgaan van het niveau van scoring (preferentie of dominantie van sommige afweermecha-

nismen boven andere, bepaald op basis van afstanden tussen items onderling), zijn tot op heden niet toegepast.

Een bijkomend probleem van de benadering van Andrews e.a. (1993) betreft de inhoudsvaliditeit. Weliswaar is vastgesteld dat de meeste items (74% tot 86,5%) correct werden toegewezen aan de bijbehorende afweermechanismen (Andrews e.a. 1989; Andrews e.a. 1993; Van 't Spijker e.a. 1994), maar deze gegevens zijn gebaseerd op oordelen van beperkte aantallen deskundigen, waardoor bias kan zijn opgetreden. Er is geen onderzoek met grotere aantallen experts gedaan waarbij systematische vertekeningen kunnen worden onderzocht.

Om het oorspronkelijke theoretische uitgangspunt van een hiërarchische ordening van afweer te verifiëren werd in het huidige onderzoek nagegaan of 1. de afweerdefinities uit de Afweerfunctieschaal hiërarchisch zijn te ordenen, 2. de items van de DSQ-42 opgevat kunnen worden als operationalisaties van de bedoelde afweermechanismen en 3. of de DSQ-42 een hiërarchie van afweermechanismen representeert. Hiertoe werd het oordeel van experts ingeroepen.

Methode

Experts De Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse (NVPA), het Nederlands Psychoanalytisch Genootschap (NPG) en de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie (NVPP) bieden voor klinici in Nederland de meest gespecialiseerde scholing in de psychoanalytische theorie, waaronder de theorie van de afweermechanismen. De leden van die verenigingen² werken bovendien regelmatig met het afweerbegrip. Om die redenen werd besloten genoemde leden voor deelname aan dit onderzoek uit te nodigen. Omdat een niet onaanzienlijk deel van de psychoanalytici en psychoanalytisch psychotherapeuten lid is van meer dan één vereniging werden allereerst 322 leden van de NVPA op een lijst geplaatst. Vervolgens werd de lijst aangevuld met 160 leden van de NVPP, die niet lid zijn van de NVPA, en met 90 leden van het NPG, die niet ook lid zijn van NVPA of NPG. Het totaal aantal aan te schrijven experts kwam hiermee op 572.

Vragenlijsten en procedure Voor het onderzoek onder experts werd een vragenlijstboekje samengesteld met vier onderdelen. Eén onderdeel bevatte 20 van de 28 afweerdefinities behorende bij de Afweerfunctieschaal (APA 1994), die corresponderen met 20 van de 21 afweermechanismen die in de DSQ-42 zijn gerepresenteerd. De afweermechanismen zijn: affectisolatie, ageren, altruïsme, anticiperen, autistische fantasie, devalueren, dissociëren, humor, idealiseren, loochenen, onderdrukken, ongedaan maken, passieve agressie, projectie, rationalisatie, reactieformatie, splijting, sublimeren, verdringing en verschuiven. Het afweermechanisme somatiseren, dat wel in de DSQ-42 is opgenomen, maar niet in de DSM-IV,

werd door ons zelf van een definitie voorzien, waardoor in totaal 21 afweerdefinities beschikbaar zijn (zie de bijlage). Gevraagd werd per definitie de rijpheid van de beschreven afweer aan te geven, door middel van een kruisje op een lijn van 7,3 cm met aan het ene uiteinde het woord 'onrijp' en aan het andere het woord 'rijp' (Visual Analogue Scale, VAS-schaal). Voor het tweede en het derde onderdeel werden twee lijsten (groep 1 en groep 2) gemaakt die ieder 21 items van de DSQ-42 (en daarmee 21 afweermechanismen) bevatten. Voorbeelden van items zijn: 'Ik kan het bezig zijn met een probleem waar ik mee zit, uitstellen totdat ik er tijd voor heb' (onderdrukken); 'Als ik voor mezelf ben opgekomen, heb ik achteraf, ook al is dat niet nodig, toch de behoefte me te verontschuldigen' (ongedaan maken); 'Als ik in de moeilijkheden zit, krijg ik vaak een onwerkelijk gevoel' (dissociëren). In de ene lijst werd steeds het eerste van de twee items geplaatst die een afweermechanisme representeren, in de andere de tweede. Van de twee lijsten werd (afwisselend) de ene voor het tweede en de andere voor het derde onderdeel gebruikt (zie hierna), zodat de experts niet tweemaal eenzelfde item onder ogen kregen. Bij het tweede onderdeel werd verzocht op een VAS-schaal aan te geven in welke mate een item als rijp dan wel onrijp werd beschouwd. Bij het derde onderdeel werd verzocht per item aan te geven welke van de afweerdefinities van toepassing is op het betreffende item.

Tenslotte was er als vierde onderdeel een korte lijst waarop een aantal persoonlijke gegevens kon worden ingevuld (leeftijd, sekse, oorspronkelijke opleiding, beroep, vorm van lidmaatschap, aantal jaren ervaring als psychoanalyticus, idem als psychoanalytisch psychotherapeut).

Door de eerste drie onderdelen in zes verschillende volgorden aan te bieden, ontstonden, in combinatie met de twee versies van het tweede en het derde onderdeel, twaalf vragenlijstboekjes die aselekt aan de experts werden aangeboden.

Medio november 1996 ontvingen alle experts een vragenlijstboekje en een begeleidende brief. Daarin werd een uitleg gegeven over de achtergronden, het doel en de werkwijze van het onderzoek. Iedere expert werd verzocht de vragenlijst in te vullen en deze in een portvrije antwoortenveloppe te retourneren. Half december 1996 werd een eerste herinneringsbrief gezonden en medio januari 1997 een tweede.

Statistische analyse Allereerst wordt het percentage experts dat reageerde op de enquête weergegeven, onderscheiden naar het soort lidmaatschap. Vervolgens worden de rijpheidsscores (VAS-schalen, scores van 1 tot 73) van de 21 definities en de 42 items geanalyseerd (descriptief, toetsingen met behulp van eenweg-variantieanalyse, $p < 0,05$, tweezijdig). Daarnaast wordt aangegeven hoeveel personen de items correct toewezen aan de afweerdefinities. Vervolgens zijn de rijpheidsscores van zowel de definities als de items voor iedere expert getransformeerd naar een gemid-

delde van 100 en een standaarddeviatie van 15. Dit teneinde de vertekening (bias) met betrekking tot het niveau van rijpheid en de spreiding van rijpheid te elimineren. De samenhang tussen de definities en de corresponderende items werd geschat met Pearsons product-momentcorrelatie. Teneinde inzicht te krijgen in de dimensionale structuur van zowel de definities als van de items, werd gebruik gemaakt van de klassieke Meerdimensionale schaalanalysemethode (MDS, zie Kruskal 1964a, 1964b). Daarbij is uitgegaan van een ordinaal niveau van de data. Als maat voor ongelijkheid van de definities respectievelijk de items, werd de euclidische afstandsmaat gebruikt. Als maat voor de adequaatheid van de oplossing werd gebruik gemaakt van S-stress (Takane e.a. 1977) welke theoretisch varieert tussen 0,0 en 1,0: hoe lager de waarde is, hoe beter de statistische aanpassing. Er wordt van een goede oplossing gesproken wanneer S-stress onder 0,05 ligt. Ten slotte wordt de gekwadrateerde correlatiecoëfficiënt tussen enerzijds de afstanden ontleend aan de meerdimensionale oplossing en anderzijds de ongelijkheden ontleend aan de datamatrix gepresenteerd. Hoe meer 1,0 wordt benaderd, hoe beter de oplossing is; gewenst is dat R^2 meer dan 0,95 bedraagt.

Resultaten

Van de 572 verzonden vragenlijsten werden er 308 retour ontvangen. Dit is een responspercentage van 54. Het responspercentage van de aangeschreven aspirant- en kandidaatleden van de verschillende verenigingen bedroeg 56. Het responspercentage van de gewone leden bedroeg 52. De gemelde percentages zijn niet afwijkend van wat bij dit type onderzoek kan worden verwacht (vergelijk Trijsburg e.a. 1994; Trijsburg 1996).

Door onvolledige invulling waren 24 vragenlijsten onbruikbaar. Vijf vragenlijsten konden niet meer worden verwerkt doordat ze werden ontvangen nadat de data-analyse was begonnen. Hierdoor komt het aantal bruikbare vragenlijsten op 279.

De gemiddelde leeftijd van de respondenten bedraagt 53 jaar (range = 32 tot 89 jaar); 38,4% is vrouw. De verdeling over de oorspronkelijke opleidingen is als volgt: 55% is arts, 38% psycholoog, 3% maatschappelijk werkende en 4% heeft een ander basisberoep (o.a. orthopedagoog, criminoloog). De specialistische beroepen zijn als volgt verdeeld: 53% psychotherapeut, 51% psychiater en 15% klinisch psycholoog (door opgave van meerdere beroepen is het percentage groter dan 100). Het aantal jaren ervaring als psychoanalyticus bedraagt gemiddeld 11 jaar (range 0 – 42 jaar), de ervaring als psychoanalytisch psychotherapeut gemiddeld 16 jaar (range 0 – 45 jaar).

Definities Het oordeel over de rijpheid van een definitie bleek statistisch significant te verschillen voor leeftijd, oorspronkelijke opleiding, soort lidmaatschap en aantal jaren ervaring als psychoanalyticus casu quo als psychoanalytisch psychotherapeut (zie Tabel 1).

Hoe jonger men is (in leeftijd, ervaring, niveau van lidmaatschap) hoe rijper men gemiddeld de afweerderfinities beoordeelt. Daarnaast bleken psychologen de definities gemiddeld als onrijper te beoordelen dan artsen en maatschappelijk werkenden.

Per definitie werd de gemiddelde rijpheidsscore berekend en deze werd, voor alle definities tezamen, getransformeerd naar een gemiddelde van 100,0 en een standaarddeviatie van 15,0. In Tabel 2 zijn de getransformeerde scores, gerangordend naar rijpheid, weergegeven.

Toewijzing van items aan definities In Tabel 2 is per item het percentage correcte toewijzingen weergegeven. Sommige uitspraken blijken (veel) vaker correct te worden toegewezen aan de betreffende afweerderfinities dan andere. Zeven items die zeven verschillende afweermechanismen representeren werden in minder dan 66% van de gevallen correct toegewezen aan de theoretisch verwachte afweerderfinities. Het aantal correct toegewezen items verschilde niet voor de verschillende persoonsvariabelen. Het percentage correct aan het verwachte niveau van afweer toegewezen items bedraagt 80% voor items die als onrijp, 77% voor items die als neurotisch en 84% voor items die als rijp worden beschouwd. Bij de onrijpe items blijken de percentages correct toegewezen items te verschillen voor leeftijd (zie Tabel 1). Bij de neurotische items blijkt dat psychiaters verhoudingsgewijs minder items correct toewezen aan afweermechanismen dan de andere beroepsbeoefenaren (zie Tabel 1).

Oordelen over de rijpheid van items De gemiddelde rijpheid van de items uit de eerste groep van 21 items van de DSQ-42 bleek niet te verschillen voor de verschillende persoonsvariabelen. De items uit de tweede groep items van de DSQ-42 werden gemiddeld als rijper beoordeeld door mannen (in vergelijking met vrouwen), artsen (in vergelijking met psychologen en maatschappelijk werkenden), psychiaters (in vergelijking met niet-psychiaters) en kandidaatleden (in vergelijking met overige leden) (zie Tabel 1). Per item werd de gemiddelde rijpheidsscore berekend en deze werd, voor alle items tezamen, getransformeerd naar een gemiddelde van 100,0 en een standaarddeviatie van 15,0. In Tabel 2 zijn de gemiddelde scores per vragenlijst weergegeven. Uit de tabel blijkt dat de rangorde van de items afwijkt van die van de bijbehorende definities.

Relatie tussen rijpheid van definities en items De correlatie (Pearson r) tussen de rijpheidsscore van afzonderlijke definities en de erbij behorende items blijkt sterk te variëren (range: $0,05 < r < 0,65$, groep 1; $0,06 < r < 0,50$, groep 2, zie Tabel 2).

Dimensionaliteit De rangordening naar rijpheid van zowel de afweerderfinities, de afzonderlijke items, als de combinatie van beide, laat zich een-

Tabel 1. Persoonsvariabelen en rijpheidsscores van definities en items, percentages correct toegewezen items en correlaties tussen definitiescores en itemscores

Variabelen onderzoeksgroep	n =	Oordeel rijpheid definitie	Gemiddeld aantal correct aan definitie toegewezen items
Leeftijd (jaren)			
<50	118	32,7*	17,1
≥50	154	30,9	16,5
Sekse			
man	168	32,0	16,8
vrouw	106	31,2	16,7
Oorspronkelijke opleiding			
arts	150	32,5	16,6
psycholoog	103	30,3*	16,8
maatschappelijk werk	8	32,1	18,0
Beroep			
psychiater	140	32,3	16,5
klinisch psycholoog	40	30,3	16,6
psychotherapeut	143	31,3	16,7
Vorm van lidmaatschap			
kandidaat	74	33,2*	16,7
gewoon lid	179	31,3	16,7
supervisor	80	31,4	17,1
Aantal jaren ervaring als psychoanalyticus			
< 10	141	32,5*	17,1
≥ 10	132	30,8	16,4
Aantal jaren ervaring als psychoanalytisch psychotherapeut			
< 16	146	32,7*	16,9
≥ 16	127	30,5	16,5

* p < 0,05

Representeren de DSM-IV en de DSQ-42 een hiërarchie van afweermechanismen?

Wim Trijsburg, Karin van Dam, Adriaan van 't Spijker, Hugo Duivenvoorden

Gemiddeld aantal correct aan afweergroep toegewezen afweerdefinities			Oordeel rijpheid item			
onrijp (n = 10)	neurotisch (n = 6)	rijp (n = 5)	groep 1		groep 2	
			n =	gemiddeld	n =	gemiddeld
8,2*	4,7	4,2	56	31,5	62	30,4
7,8	4,5	4,2	72	29,7	81	30,6
8,0	4,6	4,2	82	30,5	86	31,5*
8,0	4,4	4,3	48	30,6	57	28,9
8,0	4,4	4,2	77	30,7	73	31,6*
7,9	4,7	4,2	43	30,2	59	28,7
8,6	4,9	4,5	4	32,9	4	29,8
8,0	4,4*	4,2	74	30,7	66	31,5*
7,7	4,6	4,3	14	32,8	25	28,5*
7,9	4,5	4,2	64	30,2	78	30,1
8,0	4,5	4,2	36	31,2	38	32,2*
7,9	4,6	4,2	82	30,2	96	30,1
8,1	4,8	4,2	35	30,5	45	30,2
8,2	4,6	4,3	67	30,7	74	31,0
7,7	4,5	4,2	62	30,2	69	29,9
8,1	4,6	4,3	66	31,3	80	31,2
7,8	4,5	4,2	63	29,6	63	29,6

Tabel 2. Rijpheidsscores van definities en items, percentages correct toegewezen items en correlaties tussen definitiecores, itemscores en wegingsfactoren

Definitie	Gemiddelde rijpheid definities (SD) (n=275)	Percentage correct toegewezen items (groep 1) (130<n<145)	Gemiddelde rijpheid items (SD) groep 1 (n=130)	Correlatie rijpheid definitie / item (groep 1) (129<n<145)
Splijting	84,0 (5,6)	90	91,6 (10,6)	0,10
Dissociëren	85,3 (6,6)	76	92,1 (9,4)	0,27
Autistische fantasie	87,0 (6,9)	98	87,7 (6,1)	0,35
Somatiseren	88,2 (6,3)	99	88,5 (6,1)	0,65
Ageren	88,5 (6,8)	97	89,8 (7,2)	0,34
Projectie	88,7 (7,8)	80	88,0 (5,2)	0,27
Devalueren	90,6 (6,7)	31	95,2 (8,3)	0,18
Loochenen	92,1 (7,8)	78	93,3 (7,0)	0,29
Passieve agressie	95,2 (7,8)	92	93,5 (6,6)	0,31
Idealiseren	95,4 (10,0)	54	92,2 (8,9)	0,39
Affectisolatie	98,0 (9,2)	75	93,7 (7,2)	0,39
Ongedaan maken	99,3 (8,4)	73	99,0 (8,2)	0,14
Reactieformatie	99,6 (8,5)	63	97,4 (10,5)	0,17
Verschuiven	102,8 (8,1)	83	90,9 (7,1)	0,17
Verdringen	106,6 (9,9)	89	97,8 (8,7)	0,22
Rationalisatie	107,5 (7,9)	96	105,9 (9,2)	0,46
Onderdrukken	109,8 (9,8)	74	122,9 (6,4)	0,05
Altruïsme	110,4 (10,2)	92	110,6 (10,8)	0,46
Humor	122,3 (6,5)	96	124,0 (4,9)	0,34
Anticiperen	124,0 (6,3)	99	124,1 (5,5)	0,19
Sublimeren	124,0 (7,3)	83	120,3 (7,5)	0,16

Tabel 3. Goodness of fit (definities en items) bij een eendimensionale structuur (methode MDS)

Variabelen	Stressmaten	
	s-stress	RSQ
Definities	0,03	0,99
Itemgroep 1	0,03	0,99
Itemgroep 2	0,04	0,98
Definities + itemgroep 1	0,04	0,98
Definities + itemgroep 2	0,04	0,98

Representeren de DSM-IV en de DSQ-42 een hiërarchie van afweermechanismen?

Wim Trijsburg, Karin van Dam, Adriaan van 't Spijker, Hugo Duivenvoorden

Wegings- factor (o = onrijp, r = rijp)	Percentage correct toegewezen items (groep 2) (128<n<132)	Gemiddelde rijpheid items (SD), groep 2 (n=144)	Correlatie rijpheid definitie / item (groep 2) (129<n<145)	Wegings- factor (o = onrijp, r = rijp)
14 o	95	83,5 (5,2)	0,45	1 o
16 o	88	88,7 (7,1)	0,35	6 o
2 o	96	91,5 (10,3)	0,41	13 o
5 o	98	94,3 (8,7)	0,27	21 o
9 o	89	90,7 (7,6)	0,11	10 o
4 o	48	88,8 (5,4)	0,13	7 o
22 o	98	91,9 (7,9)	0,37	15 o
18 o	72	87,9 (7,0)	0,06	3 o
19 o	52	91,4 (6,2)	0,13	12 o
17 o	98	89,6 (8,8)	0,30	8 o
20 o	68	97,4 (8,6)	0,33	25 o
27 o	86	101,3 (8,8)	0,44	2 r
24 o	68	100,9 (8,2)	0,32	1 r
11 o	43	96,2 (8,7)	0,16	23 o
26 o	86	102,6 (10,8)	0,29	3 r
5 r	86	104,0 (11,7)	0,22	4 r
12 r	68	119,7 (7,2)	0,14	9 r
6 r	87	116,2 (8,8)	0,34	7 r
14 r	97	123,7 (5,5)	0,50	13 r
15 r	98	120,4 (7,9)	0,36	11 r
10 r	59	118,0 (7,5)	0,12	8 r

dimensionaal representeren. De onderlinge samenhang wordt, in termen van afstanden, goed weergegeven (zie Tabel 3).

De extremen van de dimensie staan voor hoge respectievelijk lage rijpheid. Hoge rijpheid wordt gekenmerkt door anticiperen, humor en sublimeren, waartussen de onderlinge afstand zeer gering is. Lage rijpheid wordt gekenmerkt door onder andere splijting, dissociëren, autistische fantasie en ageren.

Discussie

Definities De rijpheid van de definities, gemeten door middel van het oordeel van experts, stemt min of meer overeen met de theoretisch verwachte volgorde van rijpheid. De gemiddelden van twee opeenvolgende definities blijken op twee punten wat meer van elkaar te verschillen dan op de andere punten. Deze punten lijken de overgang te markeren tussen onrijpe en neurotische afweer (affectisolatie/idealiseren) en tussen neurotische en rijpe afweer (rationalisatie / onderdrukken). De oordelen van de experts maken een hiërarchische indeling naar rijpheid van afweerdefinities plausibel.

De positie van de definities die betrekking hebben op rijpe en neurotische afweer is nagenoeg in overeenstemming met de Afweerfunctieschaal. Uitzonderingen zijn dissociëren en rationaliseren. Dissociëren is in dit onderzoek bestempeld als een onrijpe afweer, terwijl dit mechanisme in DSM-IV als een neurotische afweer wordt beschouwd. De definitie (een verstoring of verandering in de doorgaans geïntegreerde functies van het bewustzijn, het geheugen, het sensorisch/motorisch gedrag of de waarneming van zichzelf of omgeving) is zowel van toepassing op milde als op ernstige vormen van dissociatie. Het feit dat dissociatie gebruikelijk als ernstig wordt beoordeeld – in de Engelse DSM-IV definitie is zelfs sprake van een ‘break-down’ – en geassocieerd is met ernstige persoonlijkheidsproblematiek, verklaart dat deze afweer in dit onderzoek eerder geclassificeerd wordt als onrijpe dan als neurotische afweer. Rationaliseren is in de DSM-IV ondergebracht bij het niveau van de loochening (loochenen, projectie en rationaliseren). Bij loochenen en projectie gaat het om een ‘niet-waar-willen-hebben’ van impulsen, gevoelens en gedachten. Rationaliseren heeft betrekking op een meer actieve poging de motieven te verhullen. Vermoedelijk hanteren de experts de gebruikelijke visie dat loochening en projectie betrekking hebben op niet of moeilijk toegankelijke werkelijkheid, terwijl de verhulling (het redeneren) bij rationalisatie op een grotere toegankelijkheid wijst. Dit maakt begrijpelijk dat rationaliseren als een rijpere, zij het neurotische, afweer wordt gezien en loochening en projectie als onrijpere vormen.

De als meest onrijp beoordeelde afweermechanismen splijten, dissociatie,

autistische fantasie en somatiseren zijn ten dele in het DSM-IV afweerniveau 'ernstige vervorming van de waarneming' terug te vinden. Somatiseren komt echter niet in de DSM-IV-systematiek voor, terwijl dissociatie in DSM-IV als neurotisch wordt gezien (zie hiervoor).

De overige niveaus van afweer die in DSM-IV worden onderscheiden, zijn niet duidelijk terug te vinden in het expert-oordeel. Ageren en passieve agressie (niveau van handelen), projectie en loochenen (niveau van loochenen), devalueren en idealiseren (niveau van lichte vervorming van de waarneming) lopen in de beoordeling van de experts door elkaar. Deze niveaus van afweer in DSM-IV lijken niet zozeer totstandgekomen te zijn op basis van een hiërarchie, als wel op basis van de overweging van een associatie tussen afweer en bepaalde stoornissen (Perry en Kardos 1995). Het oordeel van de experts lijkt echter geen aanknopingspunten te bieden voor een dergelijke typering.

Het oordeel over de rijpheid van afweerdefinities blijkt beïnvloed te worden door scholing, ervaring en leeftijd. Bias ten gevolge van deze variabelen kan worden tegengegaan door oordelen onder verschillende groepen experts te verzamelen. Over de redenen waarom jongere en minder ervaren analytici en psychoanalytisch psychotherapeuten de afweerdefinities gemiddeld als rijper beoordelen dan hun oudere en meer ervaren collega's, of waarom psychologen de afweerdefinities gemiddeld als onrijper beschouwen dan personen met een andere vooropleiding, kan slechts gespeculeerd worden. Verder onderzoek hiernaar is gewenst. Het optreden van deze verschillen binnen een betrekkelijk homogene groep van in Nederland opgeleide psychoanalytici en psychoanalytisch psychotherapeuten maakt daarnaast de vraag relevant naar mogelijke verschillen met hun buitenlandse collegae. Omdat in dit onderzoek 20 van de 28 afweerdefinities uit de Afweerfunctieschaal werden onderzocht (namelijk die welke ook in de DSQ-42 zijn vertegenwoordigd) is bovendien een herhaling van het onderzoek met alle afweerdefinities van de DSM-IV gewenst.

De conclusie is dat de expertoordelen redelijk overeenstemmen met de hiërarchische ordening van DSM-IV, maar ook kan worden vastgesteld dat de onderverdeling in vijf onrijpe niveaus niet in alle opzichten door de experts wordt gevolgd.

Items Het percentage correct aan afweerdefinities toegewezen items bedraagt 81%. Dit percentage is vergelijkbaar met de percentages gerapporteerd over een voorloper van de DSQ-40 (74%, Andrews e.a. 1989) en over de DSQ-40 (86,5%, Andrews e.a. 1993).

Zeven van de 42 items die zeven verschillende afweermechanismen representeren, werden in minder dan 66% van de gevallen correct toegewezen aan de theoretisch verwachte afweerdefinitie. Gezien de redelijke nauwkeurigheid bij de toewijzing van items aan de groepen onrijp, neurotisch en rijp ligt het niet voor de hand te veronderstellen dat het de deskundigen

aan kennis ontbreekt om items te beoordelen. Vermoedelijk is eerder sprake van verschillen in interpretatie van uitspraken over gedrag of belevingen waaraan afweerbetekenis wordt toegekend. Dit kan worden onderbouwd met uitspraken van meerdere experts die het oneens zijn met de gedachtegang dat (sommige) items afweer kunnen representeren. Anderen gaven aan dat de formulering van items incorrect was (zo zouden sommige items een graad van bewustzijn aanduiden die niet in overeenstemming is met het onbewuste karakter van de afweer). Naast deze verklaring kan worden overwogen dat een verkeerde beoordeling in de hand wordt gewerkt door afwijkingen van de vertaling van een item ten opzichte van de oorspronkelijke (Engelse) versie. Dit werd onderzocht door aan zes beoordelaars te vragen de mate waarin de Nederlandse versie van een item afwijkt van de Engelse te beoordelen op een vijfpuntsschaal (waarbij 1 = identiek en 5 = volledig veranderd). Op één na werden de zeven items die in minder dan 66% van de gevallen correct werden toegewezen, door tenminste 5 van de 6 beoordelaars als enigszins tot niet veranderd (score ≤ 3) beoordeeld. Eén item ('Als iemand mij iets verwijt, ben ik geneigd dat op een ander te verhalen') werd door 5 beoordelaars als sterk veranderd beoordeeld (score ≥ 4). Van de experts bleek 43% dit item te classificeren als ageren en 43% als verschuiven. Weglating van dit item leidt in de totaalscore tot 82% correct toegewezen items. Hieruit blijkt dat de vertaling slechts in geringe mate kan verklaren waarom items niet altijd correct worden toegewezen aan definities.

De toegevoegde items die verdringing meten worden door 86% respectievelijk 89% van de experts correct toegewezen. Sommige onderzoekers zijn van mening dat verdringing vanwege het onbewuste karakter van de afweer, per definitie niet is te meten (Andrews e.a. 1993). Andere afweer zou wel meetbaar zijn, onder andere omdat sporen worden nagelaten in de vorm van bewuste gedragingen of belevingen. Ook verdringing kan echter sporen nalaten, bij voorbeeld in de vorm van 'vergeten' in het kader van een (gepostuleerd) dynamisch conflict. Dit onderzoek toont aan dat verdringen, aldus geoperationaliseerd, overwegend correct wordt geclassificeerd. De conclusie is dat items enigermate beschouwd kunnen worden als operationalisaties van definities. De overeenkomst is groter op het niveau van de klassieke driedeling in onrijp, neurotisch en rijp dan op het niveau van afzonderlijke afweerdefinities.

Dimensionaliteit Onderzoek naar de hiërarchie van afweerdefinities is niet eerder verricht. Het huidige onderzoek is ook het eerste dat op grond van oordelen van experts inzicht kan geven in de hiërarchie van uitspraken die representatief worden geacht voor afweer. MDS voor ordinale data, gebaseerd op euclidische afstanden, leverde een eendimensionale structuur op voor de definities en de beide itemgroepen.

De ordening naar rijpheid van afweerdefinities en van items geeft aanlei-

ding om af te zien van een meerdimensionale indeling. Een eendimensionale benadering, waarbij neurotische items een positie innemen tussen de onrijpe en de rijpe in, lijkt meer op zijn plaats, zowel voor afweerdefinities als voor de items van de DSQ-42. De gegevens van de DSQ-42 wijzen erop dat de overgang tussen neurotische en rijpe dan wel onrijpe items vloeinder is dan bij de afweerdefinities. Hierdoor zijn eventuele grenzen tussen onrijp, neurotisch en rijp arbitrair. Overigens is de positie van afweermechanismen die gebruikelijk als neurotisch worden aangeduid en die van de bijbehorende items ook in de eerdere onderzoeken met de DSQ-40 onduidelijk. Ook hierdoor is moeilijk te bepalen welke items als neurotisch dienen te worden beschouwd en welke als onrijp of rijp (Andrews e.a. 1993, Andrews e.a. 1989).

Op grond van de bevindingen wordt aanbevolen de items van de DSQ-42 naar rijpheid te wegen. Op basis van het gemiddelde van de getransformeerde itemscores wordt voorgesteld het rijpheidscontinuüm te dichotomiseren in rijp (score $\geq 100,0$) en onrijp ($< 100,0$). Omdat het aantal items voor beide groepen ongelijk is (rijp, $n = 15$, onrijp, $n = 27$), dient hiervoor te worden gecorrigeerd. Hiertoe worden de gemiddelde scores op de items, voor rijpe en onrijpe items afzonderlijk, gerangordend, te beginnen bij 1 voor het item met de laagste gemiddelde rijpheidsscore, en eindigend met de hoogste score voor het item met het hoogste gemiddelde (score 15 voor de rijpe groep, score 27 voor de onrijpe). De gewichten van de rijpe en de onrijpe items worden vervolgens lineair getransformeerd naar een range van 0,0 tot 10,0. Per item wordt de ruwe itemscore (1 – 9) vermenigvuldigd met het corresponderende getransformeerde gewicht. Vervolgens kan het gemiddelde voor beide groepen items worden berekend. De gemiddelden geven het niveau van (on)rijpheid van de rijpe en de onrijpe groepen aan. Door de transformatie naar een range van 0,0 tot 10,0 zijn de gemiddelden vergelijkbaar. Hun onderlinge verhouding laat zien in hoeverre rijpe dan wel onrijpe afweer overheerst.

Het voordeel van deze scoringswijze is dat geen sprake is van een dwingende koppeling tussen items en specifieke afweer. Het loslaten van deze koppeling is in overeenstemming met de soms minder geslaagde vertaalslag van afweerdefinities naar items en met verschillen tussen de rangorden van rijpheid van definities en items.

Conclusies en aanbevelingen

De resultaten van het onderzoek onder experts wijzen uit dat afweerdefinities en uitspraken die afweermechanismen representeren, conform de theoretische uitgangspunten, hiërarchisch geordend kunnen worden. Het expertoordeel leidt tot een onderbouwde wijziging van de scoring van de DSQ-42, waarbij wordt afgezien van een driedeling in een rijpe, een neurotische en een onrijpe groep en van de koppeling tussen afweermechanismen en items. Dit maakt het mogelijk het

vóórkomen van afweermechanismen uit te drukken in een score, die weer-geeft in welke mate rijpe afweer domineert boven onrijpe, dan wel anders-om. Het verdient aanbeveling verder onderzoek te verrichten naar de effec-ten van verschillende scoringswijzen bij verschillende steekproeven en naar de betrouwbaarheid ervan. Deze wijze van benaderen van afweer is ook relevant voor de klinische praktijk omdat daaruit blijkt dat niet zozeer het vóórkomen van bepaalde afweermechanismen bepalend is voor de beoordeling van het niveau, als wel de relatieve overheersing van sommige afweermechanismen boven andere. Op grond van het expertoordeel lijkt het bij de klinische toepassing van de Afweerfunctieschaal van de DSM-IV vooralsnog het meest op zijn plaats een indeling in drie opeenvolgende niveaus (rijp, neurotisch, onrijp) aan te houden. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen of een verfining van het onrijpe niveau zinvol is.

Noten

1. Deze studie werd mogelijk gemaakt door een subsidie van de Stichting Psychoanalytische Fondsen Amsterdam.
2. De verschillende verenigingen kennen

verschillende termen voor leden die in oplei-ding zijn. Wanneer hierna over leden wordt gesproken, worden hiermee alle vormen van lidmaatschap bedoeld.

Literatuur

Andrews, G., Chr. Pollock en G. Stewart (1989), The determination of defense style by questionnaire. *Archives of General Psychiatry* 46, p. 455-460.

Andrews, G., M. Singh en M. Bond (1993), The Defense Style Questionnaire. *Journal of Nervous and Mental Disease* 181, p. 246-256.

APA (American Psychiatric Association) (1994), *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, vierde editie (DSM-IV). The American Psychiatric Association, Washington.

Brenner, C. (1981), Defense and defense mechanisms. *Psychoanalytic Quarterly* 50, p. 557-569.

Freud, A. (1966), *The Ego and the Mechanisms of Defense*. International Universities Press, New York (oorspronkelijke publicatie 1937).

Freud, S. (1937). *Die endliche und die unendliche Analyse*. Imago, Londen (1952) (Gesammelte Werke XVI, p. 59-99).

Kruskal, J.B. (1964a), Multidimensional scaling by optimizing goodness of fit to a nonmetric hypothesis. *Psychometrika* 29, p. 1-27.

Kruskal, J.B. (1964b). Nonmetric multidimensional scaling: A numerical method. *Psychometrika* 29, p. 115-129.

Laplanche, J. en J.-B. Pontalis (1973), *The language of Psychoanalysis*. The Hogarth Press, Londen.

Perry, J.Chr. en M.E. Kardos (1995), A review of the defense mechanism rating scales. In: H.R. Conte en R. Plutchik (red.), *Ego Defenses. Theory and Measurement*. Wiley, New York, p. 283-299.

Spijker, A. van 't, H.L. Van en R.W. Trijsburg (1994), *Structuur en validiteit van de Defense Style Questionnaire-42*. Erasmus Universiteit, Instituut Medische Psychologie en Psychotherapie, Rotterdam (ongepubliceerd manuscript).

Takane, Y., F.W. Young en J. de Leeuw (1977), Nonmetric individual differences. Multidimensional scaling: an alternating least squares method with optimal scaling features. *Psychometrika* 42, 7-67.

Tilburg, W. van (1997), *De afweerfunctieschaal in klinisch-theoretisch perspectief*. Lezing gehouden op de studiedag 'Afweer' (De afweerfunctieschaal in de DSM-IV/ Afweeronderzoek), Rotterdam, 26 september 1997.

Trijsburg, R.W. (1996), Leeranalyse verplicht voor psychoanalytisch psychotherapeuten? Een onderzoek naar opvattingen over en haalbaarheid van de voor het lidmaatschap van de Nederlandse vereniging voor Psychoanalyse verplichte leeranalyse. *Tijdschrift voor Psychoanalyse* 2, p. 215-230.

Trijsburg R.W., H.J. Duivenvoorden en D.L. Stronks e.a. (1994), Leertherapie in Nederland. *Tijdschrift voor Psychotherapie* 20, p. 2-30.

Vaillant, G.E. (1971), Theoretical hierarchy of adaptive ego mechanisms. *Archives of General Psychiatry* 24, p. 107-118.

Vaillant, G.E. (1984), The disadvantages of

DSM-III outweigh its advantages. *American Journal of Psychiatry* 141, p. 542-545.

Vaillant, G.E. (red.) (1992), *Ego Mechanisms of Defense: A Guide for Clinicians and Researchers*. American Psychiatric Press, Washington.

Vaillant, G.E., M. Bond en C.O. Vaillant (1986), An empirically validated hierarchy of defense mechanisms. *Archives of General Psychiatry* 43, p. 786-794.

Van, H.L., A. van 't Spijker en R.W. Trijsburg (1997), Diagnostiek van afweermechanismen. *Tijdschrift voor Psychiatrie* 39, p. 11-23.

Summary

Twenty definitions of defense mechanisms from the Defensive Functioning Scale (DSM-IV, Axis VI), with one definition added for somatization, and also the items of the Defense Style Questionnaire (DSQ-42), a Dutch version of the DSQ-40 (Andrews e.a. 1993), including two new items concerning the defense mechanism of repression, were judged by 279 Dutch psychoanalysts and psychoanalytical psychotherapists. Questions concerned the correct classification of items of the DSQ-42 in terms of defense mechanisms (Axis-VI, DSM-IV) and the rating of maturity of definitions and items. Of the items, 81% were correctly classified. Classical Multidimensional Scaling for ordinal data yielded a onedimensional structure for both definitions and items. With some exceptions, mainly relating to the five immature scales, the ranking of definitions was in accordance with DSM-IV. The ranking of items did not correspond accurately with the ranking of definitions. On this basis, weights were assigned to the mean scores of the items. From this, separate mean scores can be calculated for adaptive and disadaptive items. This method circumvents the problematic assumption of a necessary relationship between items and definitions, both with respect to the operationalization of defense mechanisms and to the maturity of defenses, and represents a reasonable alternative to the usual division in immature,*neurotic and mature scales.

Manuscript ontvangen: 28 juli 1997

Definitieve versie: 11 juni 1998

Bijlage

Overzicht van afweermechanismen

(Vertaling van een gedeelte van de *Glossary of specific defense mechanisms and coping styles*, APA, 1994, p. 755-757; vertaling R.W. Trijsburg)

Het individu hanteert emotionele conflicten of innerlijke of uiterlijke stressoren door:

Affectisolatie: door de gedachten erover te scheiden van de gevoelens die er oorspronkelijk mee verbonden waren

Ageren: door handelingen in plaats van reflecties of gevoelens

Altruïsme: door zich te wijden aan het voorzien in de behoeften van anderen, waarbij plaatsvervangend of door de reacties van anderen bevrediging wordt ervaren

Anticiperen: door vooruitlopend op mogelijke toekomstige gebeurtenissen, emotionele reacties te ervaren of door zich voor te bereiden op de consequenties, waarbij reële oplossingen of reacties worden overwogen

Autistische fantasie: door overmatig dagdromen, hetgeen in de plaats komt van intermenselijk contact, effectiever handelen of probleemoplossend gedrag

Devalueren: door overdreven negatieve eigenschappen aan zichzelf of aan anderen toe te schrijven

Dissociëren: door een verstoring of verandering in de doorgaans geïntegreerde functies van het bewustzijn, het geheugen, het sensorisch/motorisch gedrag of de waarneming van zichzelf of omgeving

Humor: door de nadruk te leggen op de amusante of ironische aspecten van het conflict of de stressor

Idealiseren: door overdreven positieve eigenschappen aan anderen toe te schrijven

Loochening: door te weigeren een pijnlijk aspect van de externe werkelijkheid of de subjectieve ervaring te erkennen, terwijl dit aspect voor een ander wel duidelijk zou zijn (dit dus in tegenstelling tot psychotische loochening, waarbij sprake is van een grove verstoring van de realiteitstoetsing)

Onderdrukken: door doelbewuste vermijding van gedachten over veront-
rustende problemen, wensen, gevoelens of ervaringen

Ongedaan maken: door het gebruik van woorden of gedragingen, die tot
doel hebben op symbolische wijze onacceptabele gedachten, gevoelens of
gedragingen teniet te doen of ze weer 'goed' te maken

Passieve agressie: door het op indirecte en sub-assertieve wijze tot uitdruk-
king brengen van agressie, waarbij sprake is van een façade van uiterlijke
meegaandheid waarmee de meer bedekte weerstand, wrok of vijandigheid
wordt gemaskeerd

Projectie: door het ten onrechte toeschrijven aan een ander van eigen onac-
ceptabele gevoelens, impulsen of gedachten

Rationalisatie: door de ware drijfveren voor eigen gedachten, gedragingen
of gevoelens te verbergen, door uitvoerige verklaringen die geruststellend
zijn of anderszins van pas komen, maar die onjuist zijn

Reactieformatie: door het vervangen van onacceptabele gedachten of
gevoelens door gedragingen, gedachten of gevoelens die hier lijnrecht
tegenover staan

Somatiseren: door het al dan niet op symbolische wijze 'vertalen' of uit-
drukken van de emotionele conflicten in lichamelijke verschijnselen of
klachten

Splijting: door het van elkaar gescheiden houden van tegengestelde affec-
tieve toestanden en het niet kunnen integreren van positieve en negatieve
eigenschappen van zichzelf of van anderen in een samenhangend beeld

Sublimeren: door potentieel onaangepaste gevoelens of impulsen te kana-
liseren in sociaal aanvaardbare gedragingen

Verdringing: door storende wensen, gedachten of ervaringen uit het
bewustzijn te bannen, waarbij de gevoelscomponent mogelijk in het
bewustzijn blijft, losgemaakt van de ermee verbonden gedachteninhoud

Verschuiven: door gevoelens ten opzichte van, of een reactie jegens, een
bepaald object te verplaatsen naar een ander (gewoonlijk minder bedreig-
end) vervangend object.